

Kur'an'da Mülk Kavramının Anlam Çerçevesi*

Mustafa Sağlam**

Öz: Kur'an'da mülk kavramının varlığın yönetimi anlamında Allah'ın mülkü, saltanat ve hükümdarlık anlamında insanların mülkü, mülkiyet anlamında da servet sahibi olmak şeklinde üç yönden ele alınmaktadır. Kavramın manevî yönü diyebileceğimiz yönetimle ilgili boyutu, kavramın maddî yönü diyebileceğimiz mülkiyete bakan temlik ve malik olma yönüne göre daha fazla kullanılmıştır. Mülk kavramı Kur'an'da, hem Allah için hem de insanlar için, doğrudan yönetim ve mal, mülk edinme konularını içine alan bir kavram olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durum; kavramı, Kur'an'ın hayatın maddiyata ve maneviyata bakan yönlerine dengeli bir bakış açısı geliştirerek bakılması gerektiği noktasındaki Kur'an'ın genel mesajı açısından önemli hale getirmiştir. Bu bağlamda Kur'an'da mülk kavramından, Allah'ın mülkün yegâne sahibi oluşundan, mülk edinmeyi sevdirmesinden, mülkünün sefih kimselere verilmemesi gerektiğinden, mülkünü dilediğinden alıp yine dilediğine verebileceğinden ve bu konuda hiçbir kimseye hesap vermekle yükümlü olmadığından bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Mülk, Melekût, Mülkiyet.

Semantic Field of the Concept of Property in the Qur'an

Abstract: It is seen that the concept of property is mentioned in the Qur'an from three different dimensions: as the property of Allah in the sense of the authority of Him over the existence, human's property in the sense of the sovereignty and as being wealthy in the sense of ownership. The metaphorical/intangible dimension which is related to the authority is used much more than the tangible side of the meaning. The concept of property in the Qur'an, comes to the forefront as an umbrella concept which includes the meaning that directly possessing authority or commodity both for Allah and humans. This makes the concept important in

* Bu çalışma 2002 tarihinde tamamladığımız *Kur'an-ı Kerim'de Mülk ve Mülkiyet* başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. (Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2002) / This article is extracted from my master thesis, "*Kur'an-ı Kerim'de Mülk ve Mülkiyet*", (Master Thesis Erciyes University, Kayseri, 2002).

** Öğr. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı.
Lecturer, Nevşehir Hacı Bektaş University, Faculty of Divinity, Department of Tafsir (Qur'anic Exegesis), Nevşehir, Turkey.
mustafasaglam@nevsehir.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-5415-2761>

accordance with the overall message of the Qur'ân that one should develop a balanced viewpoint taking both the tangible and intangible aspects of an issue. In this regard, the concept of property is mentioned in the Qur'ân in the contexts that Allah is the sole and supreme owner/authority, He endears to possess property, His authority/property should not be given to the dissolute, He can give the property to whom He wishes and take it back from whom He wishes and He is not liable for this.

Keywords: The Qur'ân, Exegesis, Property, *Malakût*, Proprietorship.

Giriş

Mülk kavramının Kur'an'da mülk ve milk şeklinde iki farklı anlam içeriğine sahip olarak kullanıldığı görülmektedir. Birinci şekli yönetimle ilgili olarak kullanılırken ikinci şekli ise insan-eşya ilişkisi hususunda kullanılmıştır.

Yönetime bakan veçhesiyle mülk kavramı, Kur'an'da iki farklı anlamda kullanılmaktadır. Allah için kullanıldığında Allah'ın bütün varlığa egemenliğini ve varlığın yönetimini ifade ederken, insanlar için kullanıldığında ise insanlar üzerindeki tasarrufu ve otoriteyi ifade eder ki mülkün Kur'an'da kullanılışı daha çok birinci şekliyledir.

Mülk kelimesinin Kur'an'da Allah'ın varlığa egemen oluşunu ifade etmesi değişik türevleriyle anlatılır. *Melik* olarak sadece Allah'ın hükümdar oluşunu ifade ederken, *melik* ise “el-Melikü'l-Hak” ve “el-Melikü'l-Kuddûs” gibi ifadelerde Allah'ın bizzat sıfatı olarak kullanılmıştır. Melik kavramı insanların hükümdarlığını ifade eden bir kavram olarak da geçer. Hz. Dâvud ve ona varis olan Hz. Süleyman gibi peygamberler hakkında kullanıldığı gibi, Tâlût, Mısır meliki gibi iyi şahsiyetlerle ilgili olarak, güçsüzlerin mallarına el koyan, bir ülkeye girdiği zaman orayı yerle bir eden kötü hükümdarlar anlamında da Kur'an'da kullanılmıştır. Allah'ın zâhir âleme hükümdar oluşu mülk kavramıyla anlatılırken bâtinî âleme hükümdar oluşu mülkün anlamdaşı olan melekût kavramı ile ifade edilmektedir.¹

.....

1 Ayetler için bkz. el-Bakara 2/102, 246, 251; el-En'âm 6/75; el-A'râf 7/185; Yusuf 12/54-55; el-Kehf 18/79; Tâ-Hâ 20/114; el-Mü'minûn 23/88, 116; en-Neml 27/34; Yâsîn 36/83; Sâd 38/20, 35; el-Kamer 54/55; el-Haşr 59/23; el-Cum'a 62/1.

İslam Tarihi içerisinde özellikle Muaviye'nin halifeliğinden sonra melik ve mâlik gibi kelimeler, mülke (yönetime) sahip olmayı, yani her çeşit güç ve otoriteye sahip olmayı bilhassa siyasal hâkimiyeti ifade eden kelimeler olmuşlardır.²

“O gün, mülk Allah'ındır.” (el-Hac 22/56).

“İşte o gün gerçek mülk (hükümranlık) çok merhametli olan Allah'ındır.” (el-Furkân 25/2).

“...Bugün hükümranlık (mülk) kimindir? Kahhâr olan Allah'ındır.” (Gâfir 40/16) gibi âhret gününden bahseden âyetlerle delillendirilen düşünceye göre hem ontolojik anlamda, hem de beşeri-siyasal anlamda hâkimiyet Allah'a atfedilmiştir. Ancak biz Kur'an'da mülk kavramı ve türevlerinin sadece Allah için kullanılmadığını, aynı zamanda insanlar için de kullanıldığını görüyoruz. Buradan hareketle diyebiliriz ki, Allah insanların kendileriyle olan işlerini yine kendilerinin yapmasını dilemiştir ve beşeri-siyasal hâkimiyetin insanların elinde olmasını murad etmiştir.³

Kavramın insan-eşya ilişkisini ifade eden yönü “milk”, Kur'ân'da bu kelimeyle ele alınmamaktadır. Ancak eşya mülkiyetine sahip olmayı ifade etmesi yönüyle türevi olan malik şekliyle geçmektedir. (Yâsîn 36/71).

Mülkün insan-eşya ilişkisini (milk) ifade eden anlamı Türkçemizdeki yaygın kullanımıyla mülkiyettir. İnsan-eşya ilişkisinin hukukî ifadesi olan mülkiyet müessese olarak fark edilmiş ve adı konulmuş olmasa da insanla yaşıt sayılır.⁴ İnsanoğlu her zaman güç edinme, sahip olma ve ihtiyaç duyma güdülerine sahip olmuştur. Dış dünyaya ait bir takım şeyleri sahiplenme, benimseme ve yaşama azmi ile dolu olan insan yaşayabilmek için yiyecek maddelerine ve barınmaya da muhtaçtır. Aslında bu duygu insana mahsus bir duygu olmaktan öte bütün canlılarda bulunan bir duygudur. Ancak insanda belki biraz daha fazladır. Belki de bu durum insanın diğer canlı varlıklara göre dış dünyaya karşı çıplak ve korumasız yaratılışından da kaynaklanmaktadır. Ancak insan kendisine bahşedilen akıl nimeti ile diğer canlılardan yine de üstün olmuştur.

.....

2 Şahin Uçar, *Tarih Felsefesi Açısından İslam'da Mülk ve Hilafet* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), 95.

3 Uçar, *İslam'da Mülk ve Hilafet*, 95-96.

4 Fahri Demir, *İslam Hukukunda Mülkiyet ve Servet Dağılımı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 1986), 2.

İnsan için sadece kendi yaşamı değerli ve önemli değildir. Yavrusunu da yedirmek, giydirmek ve yaşatmak ihtiyacı, insanı çevre şartları ile mücadeleye itmiş, kışlıklar dâhil yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyacını giderme çalışmalarını yapmaya yönlendirmiştir. İşte insanın yaratılıştan itibaren ihtiyaç duyduğu birçok şeyleri kendisine ait olmak üzere edinmesine ve sahip olmasına mülkiyet diyebiliriz. İnsanın eşyaya olan ihtiyacı onun için fitratında var olan sahiplenme duygusu gereği mülkiyet isteğini ve ilişkilerini doğurmuştur.

Mülkiyetin fitrata (yaratılışa) bakan yönü, hukukî yönünden önce gelmektedir. Sahiplenme duygusu, sadece insanın sosyal çevre içindeki gelişme esnasında öğrendiği, sonradan kazanılmış bir duygu değildir; yaratılıştan kaynaklanan ve doğuştan getirdiği birtakım özellikleri de içinde bulunduran bir duygudur. Hayvan topluluklarından tutun da ilk insana varıncaya kadar kullanım düzeyleri ve süreleri sınırlı da olsa mülkiyet bulunmaktaydı.⁵

Bireysel ve aileler şeklindeki yaşamın topluluk hayatına dönüşmesinden sonra sahiplenme ya da mülk edinme duygusu üretim-bölüşüm-tüketim safhalarını da içine alacak şekilde gelişti. Başlangıçta temel ihtiyaçların tatmini şeklinde gerçekleşen sahiplenme duygusu, sonraları insanın hayatında daha önemli bir yer kazanmıştır.⁶

1. Kur'an-ı Kerim'de Mülk Kavramı

1.1. Mülk Kavramının Sözlük ve Terim Anlamı

Me-le-ke fiil kökü, “*meleke-yemlikü-mülken*” şeklindeki kullanımıyla sözlükte bir şeye sahip ve mâlik olmak, elde etmek, eline geçmek, bir işin ya da bir şeyin sahibi olmak, bir işi kontrolü altında tutmak, bir şeye ya da bir işe hâkim olmak, ‘alâ harf-i ceriyle kullanıldığı zaman herhangi bir şey ya da kimse üzerinde nüfuz ve otoritesi bulunmak, yönetmek ve gücü yetmek anlamlarında kullanılmaktadır. Bir şeye sahip ve malik olmak anlamında *melektü’ş-şey’e milken*, hamuru iyice yoğurmak anlamında *melektü’l-‘acîne melken*, Araplar bir kadınla evlenmeyi kastettiklerinde ise *melektü’l-mer’ete*, çubuk

5 Mahmut Talegânî, *İslam ve Mülkiyet* (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1989), 27; Mülkiyet tarihi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Felicien Challeye, *Mülkiyetin Tarihi*, çev. Turgut Ayтуğ (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1944), 134-135.

6 Talegânî, *İslam ve Mülkiyet*, 29.

kabuğuyla beraber güneşte kurduğu zaman *meleke'n-nebğa* şeklinde kullanımları bulunmaktadır.⁷

Birisini bir işin sahibi yapmak, bir işe atamak, görevlendirmek, hükümler olmak ya da evlendirmek anlamında imlâk, birisini mal, mülk sahibi kılmak anlamında temlik, bir şeye ya da bir yere kahır yoluyla sahip olmak, huy adet vs. iyice kök salıp yerleşmek anlamında temellük, kendini kontrol etmek ve kendine hâkim olmak anlamında 'an harf-i ceriyle de temâluk olarak kullanımları da vardır.⁸ Yine *meleke* kökü için işin kıvamı, özü anlamında *milâ-kü'l-emr* şeklinde bir kullanım vardır ki, bu manada olmak üzere *el-kalbu milâ-kü'l-cesed* (Kalp, vücudun esasıdır, o olmadan vücut bir işe yaramaz) denilir. Hayvanın bacakları için de *mülükü'd-dâbbe* denilir. Çünkü hayvanın bacakları olmadan hareket etmesi mümkün değildir ve vücudunun hareket etmesini sağlayan bacaklarıdır. Bedevî Araplar için çölde yaşamın vazgeçilmez unsurlarından birisi sudur. Bu nedenle bedevîler için su kuyularına sahip olmak her şeyden daha fazla önemlidir. Araplar *el-mâ'u melekü emr* derler, çünkü "suyun başını tutmak, oraya hâkim olmak" demektir.⁹ Kavramın sözlükte ifade ettiği birçok anlam ve kullanımdan anlaşılacak şekliyle *meleke* kökü ve türevlerinin ortak noktası, hepsinin de temelde mâlik olma ve sahip olma vasfını içeriyor olmalarıdır.

Mülk kelimesinin Türkçemizde üç ayrı kullanımı söz konusudur. Bunlar: Ev, dükkân, arsa ve arazi gibi taşınmaz mallar anlamında; bir devletin hâkimiyeti altındaki toprakların tümü anlamında; vakıf olmayıp bir kimsenin şahsına ait olan yapı veya yer anlamında kullanılmasıdır.¹⁰

.....

7 Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcü'l-Lüga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdü'l-Gafûr Attâr (Beirut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979), 4/1609-1610; İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, nşr. Ahmed Fâris eş-Şidyâk, 15 Cilt (Beirut: Dâru Sâder, 1388/1968, 10/491-496); Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. nşr. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014), 5/4294-4296; Serdar Mutçalı, *el-Mu'cemu'l-Arabiyyü'l-Hadîs Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları: 1, 1995), 846-847; Râğîb el-İsfehânî, *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'an*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Beirut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1414/1992), 775-776.

8 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, X/494; el-İsfehânî, *el-Müfredât*, 775; Asım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, V/4294-4296; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 847;

9 Cevherî, *es-Sihâh*, IV/1611; İbni Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, X/493-495; el-İsfehânî, *el-Müfredât*, 775.

10 Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2012) 720.

Sonuç itibariyle, mülk kavramını, insanlar için kullanımı söz konusu olduğunda insanların üstündeki tasarrufu ifade eden bir kavram olarak, Allah için kullanıldığında ise Allah'ın varlığa egemenliğini ve varlığın yönetimini ifade eden bir kavram olarak tanımlayabiliriz.¹¹

1.2. Mülk Kavramının Kur'an'da Kullanılışı

1.2.1. Göklerin ve Yerin Mülkü

Allah'ın yerde ve göklerdeki egemenliğini ifade etmektedir. Kur'ân herhangi bir konuda bilgi verdikten sonra, yerlerin ve göklerin sahibinin Allah olduğunu hatırlatır. Bu aslında göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın her şeyin de sahibi olduğuna dair bir hatırlatmadır. Bu ifade konu bitiminde konuyu en genel hatlarıyla ve en yüce noktada bitirmek, sözü bağlayıp şüphede olanların şüphelerini gidermek, itiraza mahal bırakmayacak bir hüsn-i hâtime olarak yer alabileceği gibi, konu başında hüsn-i ibtidâ şeklinde de olabilir. Mesela Furkân Suresi'nin 1. ve 2. ayetlerinde göklerin ve yerin mülkünün Allah'ın olduğu ifade edildikten sonra inkârcıların tutumları anlatılmaktadır. Böylece aslında daha baştan inkârcılara esas söz sahibinin kim olduğu söylenmiş olmaktadır. Yine Âl-i İmrân Suresi 188-189. ayetlerden önce ehl-i kitabın vermiş oldukları sözleri yerine getirmediklerinden bahsedildikten sonra göklerin ve yerin hükümranlığının, Allah'ın olduğu ifade edilip konu bağlanmış, son sözü Allah'ın söyleyeceği belirtilmek istenmiştir.

Bu ifade Kur'ân'ın birçok yerinde geçmektedir. Dolayısıyla muhtelif bağlamlarda kullanılmıştır. Şimdi göklerin ve yerin mülkü ifadesinin geçtiği Kur'ân pasajlarında hangi kavram dizilişleri ile birlikte geçtiğini tespit etmeye çalışalım.

1.2.1.1. İlah-Hikmet-İlim-Mülk-Dönüş-Şefaaf

"Gökteki ilah da, yerdeki ilah da O'dur. O, hakîmdir (işinde hikmet sahibidir), alîmdir (her şeyi bilir). Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin mülkü kendisine ait olan Allah yüceler yücesidir. Kıyametin ilmi O'nun katındadır. Ve siz O'na döndürüleceksiniz. Allah'ı bırakıp da tanrı diye tapındıkları şeyler, şefaaf etmeye

11 Ömer Özsoy & İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'ân*, (Ankara: Fecr Yayınevi, 1997), 5; Vecdi Akyüz, *Kur'an'da Siyasi Kavramlar*, (İstanbul: Kitabevi, 1998), 31.

mâlik değillerdir. Ancak bilerek Hak dine inanıp ona şahitlik edenler müstesnadır.” (ez-Zuhruf 43/84-86).

Kur'an'ın bu bölümünde ayetlerin seyri zalimlerden söz etmeye başlamıştır. Hz. İsa'dan sonra ihtilafa düşen gruplardan bahsedilirken bir de bu grupların hareketlerini Hz. Peygambere karşı delil olarak kullanmak isteyenler, aynı kefeye yerleştirilmekte ve her iki grup da uzunca bir tabloda tasvir edilmektedir. Bu tablo içinde naîm cennetlerinde olan muttakiler de vardır.¹² Böyle bir atmosferden sonra Allah'ın göklerin ve yerin rablığına yaraşır şekilde övülmesi başlıyor ki ilah odur, hikmet sahibidir, ilim sahibidir, mülk onundur, dönüş onadır, ondan başkası şefaate malik olamaz deniliyor. Böylece sonuç güzel bir hatimeyle hem konu için hem de sure için bağlanmış olmaktadır.

1.2.1.2. Bilmek-Görmek-Mülk-Diriltmek-Öldürmek

“Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayınca kadar onları saptıracak değildir, Allah her şeyi çok iyi bilendir. Göklerin ve yerin mülkü yalnız Allah'ındır. O, diriltir ve öldürür. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.” (et-Tevbe 9/115-116).

Önceki ayetlerde karşılığında cennet olmak üzere mallarını ve canlarını Allah'ın satın aldığı müminler topluluğunun bir ümmet olduğu ve birbirlerine akrabalık, kan bağıyla değil, inanç bağıyla bağlı oldukları vurgulanmıştı. Mekke'nin fethinden sonra Müslümanlar sayıca çoğalmışlardı. Ancak bazı yeni müslüman olanlar, cahiliye âdetlerini tam olarak terk edememişlerdi. İşte bu ayetlerde müşrik olarak ölen ataları için bağışlanma dileyen ve Rasûlullah'tan dua talep edenler yasaklanmıştır. Yasak emri gelmeden önce yapılmış olanlarla kimsenin sorumlu tutulmayacağı, sorumluluğun ancak açık hükümler geldikten sonra olduğu vurgulanmaktadır. Böylece göklerin ve yerin mülkünün Allah'ın olduğu, O'nun dilediğini yapmakta serbest olduğu, yasakları koymaya da kaldırmaya da ancak O'nun karar verebileceği, diriltenin de öldürenin de O olduğu dolayısıyla Allah'tan başka yardımcı ve dost tanınmaması gerektiği belirtilmiş olmaktadır.¹³

.....

12 Seyyid Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç & İ. Hakkı Şengüller-Bekir Karlığa (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1970) 13/220.

13 Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç, vd., 7/426-427.

“O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş’in üzerine istivâ edendir. Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Nerede olursanız, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür. Göklerin ve yerin mülkü O’nundur. Bütün işler ancak O’na döndürülür. Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar. O, kalplerde olanı bilir.” (el-Hadîd 57/4-6).

Sürenin giriş kısmında yer alan bu ayetler son derece yüksek tesir gücüne sahip vurgular içermektedir. İnsanın his ve duygularını, yüce Allah’ın sıfatlarından bir bölümü ile karşı karşıya getirmektedir. Allah’ı tanıtmakla beraber, O’nun ulûhiyetini idrak etmenin öneminden bahsedilmektedir. Varlık âleminin mutlak hâkiminin O olduğu, her şeyin bütün samimiyetiyle O’na yöneldiği ifade edilmektedir.¹⁴ Ayetlerde yere girenle yağmur, tohum ve ölümler gibi şeylerin, yerden çıkanla her türlü bitki ve madenlerin, gökten inenle rahmet, azap ve meleklerin, oraya yükselenle ise iyi ve kötü ameller, hareket ve davranışlar, dualar olduğu söylenmiştir.¹⁵

“Göklerde ve yerde bulunanlarla diziler halinde kuşların Allah’ı tesbih ettiklerini görmez misin? Her biri duasını ve tesbihini bilmektedir. Allah, onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilir. Göklerin ve yerin mülkü Allah’ındır; dönüş de ancak O’nadır.” (en-Nûr 24/41-42).

Ayetten anlaşılmaktadır ki her canlı, kendine özgü bir tarzda Allah’a dua etmekte ve O’nu tesbih etmekte ve var oluş gayesine göre hareket etmektedir. Bu düşünce şu ayette de ifade buyrulmuştur: “Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan her varlık O’nu tesbih eder. O’nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlayamazsınız. O, kullarının hat ve kusurlarına karşı çok müsamahalı, çok bağışlayıcıdır.” (el-İsrâ 17/44).¹⁶

Bu ve benzeri ayetlerle, zihinler ve gönüller gaflet halinden kurtulmaya davet edilmektedir. Her gün gördüğü halde karşısında hiçbir duygu hissetmeyen ve uzun süredir alışıktır olmanın verdiği umursamazlıkla harekete geçmeyen insan adeta özel ibret manzaralarına yönlendirilmektedir. Allah yapılan

.....

14 Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur’ân*, çev. M. Emin Saraç, vd., 14/283-284.

15 Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, thk. Muhammed Subhi b. Hasan Hallâk & Mahmut Ahmet Atrâş (Beyrut: Dâru'r-Raşîd, 2000), 3/371; Neseffî, Ebu'l-Berekât. *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2014), 2/641.

16 Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988), 4/201.

her şeyi görür ve bilir çünkü göklerin ve yerin mülkü Allah'a aittir ve dönüş de O'nadır.¹⁷

1.2.1.3. Güçlülük-Yücelik-Mülk

“Âlemlere uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e Furkan'ı indiren, göklerin ve yerin mülkü kendisine ait olan, hiç çocuk edinmeyen, mülkünde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir.” (el-Furkân 25/1-2)

Ayette “Furkan” ile kast olunanın hak ile batılı, helal ile haramı ayırt etmesinden dolayı Kur'ân demek olduğu söylenmiştir.¹⁸ Ancak Furkan, Kur'ân'ın bir vasfı olmakla birlikte vahy olgusuna, daha doğrusu peygamberlere vahiyle verilen bilgiye denildiği şekilde daha genel bir tanımlama da yapılmıştır.¹⁹ “Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden” ifadesine gelince yarattığı ve idame ettirdiği büyük kozmik düzen içinde her şeye ya da her olaya belli bir fonksiyon, belli bir mahiyet ve keyfiyet tayin eden²⁰ şeklinde yorumlanmıştır.

Aslında surenin hemen başında bu ayetle belirtilen hususlar surenin ana temasını gösteren bir başlangıçtır. Allah'ın mutlak birliği, çocuk edinmeyişi ve eşlerden münezzeh oluşu, bütün kâinatın sahibi ve maliki oluşu hikmet ve takdiriyle kâinatı idare etmesi güçlü ve yüce olduğunu göstermektedir.²¹

“Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O, diriltir, öldürür. O, her şeye gücü yetendir. O evveldir, âhirdir, zâhirdir, bâtıdır, O her şeyi bilendir.” (el-Hadîd 57/1-3)

Bu ayetlerde göklerde ve yerde ne varsa hepsinin Allah'ı tesbih ettiği, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın yaşatan, öldüren olduğu ifade edilmektedir. Yine O'nun ezeli ve ebedi olup varlığının başlangıcı ve sonu bulunmadığı, buna karşılık varlığının ve kudretinin delillerinin aşikâr olduğu, fakat zatının ve mahiyetinin kavranamayacağı dile getirilip her şeyi bilen O olduğu, her şeyin O'na boyun eğdiği vurgulanmaktadır. Bütün bu ifadeler,

.....

17 Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç vd., 9/328-329.

18 Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 2/512; Neseffî, *Medârikü't-Tenzil*, 2/177.

19 Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/242; Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak & Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2004), 726.

20 Esed, *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir*, 726 (3'nolu dipnotta).

21 Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç vd., 10/490.

Allah'ın kuvvet ve kudretinin bütün mülkünü kapsadığının ifade edilmesi için yeterlidir.

“Onlardan, sırf, göklerin ve yerin mülkü kendisine ait olan, aziz ve hamîd olan Allah'a iman ettikleri için intikam aldılar. Oysaki Allah her şeyi görür.” (el-Burûc 85/8-9)

Aziz sıfatı Allah'ın dilediği her şeye kâdir olduğunu, hamîd sıfatı ise, her haliyle hamd edilmeye müstahak olduğunu, hamd edilmese de zatında hamd olunmuş bulunduğunu ifade etmektedir. Göklerin ve yerin hâkimiyetinin kendisine ait olması onun yüceliğinden ve kudretindedir. O, her şeye şahittir, müminlerin başına geleni de, bunu yapan Hendek sahiplerini de (Ashab-ı Uhdûd) görmektedir. Bu beyan da müminler için huzur verici olduğu kadar da zalim ve zorbalara için bir tehdittir. Bu, tarihî bir olaya telmihi içerdiği kadar her dönem zorbalara için de geçerlidir. Allah'ın gücü ve yüceliği her şeyin üzerindedir.²²

1.2.1.4. Yaratma-Yok etme-Şefaât-Mülk

“Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesih'dir” diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzündekileri topyekûn helak etmek isteseydi O'nun bu iradesine kim engel olabilirdi?! Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkü Allah'a aittir. O dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam manasıyla gücü yetendir.” (el-Mâide 5/17).

Hristiyanların akla aykırı olan inançlarına işaret eden yüce Allah, Hz. İsa'yı tanrı kabul eden ve ondan ayrı bir Allah düşünmeyen Hristiyanların, bu inançlarıyla gerçeği inkar etmiş olduklarını haber vermekte, Allah'ın bir insan şeklinde düşünülmesinin tevhidin özüne aykırı olduğu belirtmektedir.²³

Allah kendisi ile diğer varlıklar arasına ve tabi ki Hz. İsa'nın annesinin zatı arasına bir sınır koymaktadır. Allah'ın hâkimiyeti mutlak olunca Meryem oğlu Mesih'i, annesini ve hatta yeryüzündekilerin hepsini helâk etmek istese, yaratmak ve yok etmek elinde olan Allah'a karşı gelecek kimsenin olmadığı bildirilmektedir.²⁴

.....

22 Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç vd., 16/126.

23 Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/500.

24 Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç vd., 4/187.

“Allah, ölüm vakti gelen canları alır. Henüz ölüm vakti gelmemiş canları ise uykularında bir nevi emanete alır. Bunlardan ölümüne hükmettiği canları alıkoyar; diğerlerini ise bir süreye kadar daha yaşamaları için bırakıverir. Şüphe yok ki, bunda düşünebilenler için ibretler vardır. O müşrikler güya Allah'tan başkasını şefaatchi ediniyorlar, öyle mi? Ey Peygamber! De ki o müşriklere: Şefaatchi zannettiğiniz o putlar hiçbir şeye güçleri yetmediği ve akılları ermediği halde size şefaatecekler öyle mi? Ey Peygamber! Yine de ki o müşriklere: Şefaatin tüm yetkisi Allah'a aittir. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Sonra O'nun huzuruna çıkacaksınız.” (ez-Zümer 39/42-44).

Ölüm anında ruhun bedenle ilgisi hem zahiren hem de hakikaten ke-silir.²⁵ Fakat uyku böyle değildir. Allah burada uyuyanları ölenlere benzet-miştir. Çünkü uyuyanlar, ölümler gibi temyiz ve tasarruftan mahrum kalmış olurlar.²⁶ Uykuda ruhun bedenden ayrılışı zahirî bir ayrılıştır. Kısacası ruhun bedenden hakikaten ve zahiren ayrılışı Allah'ın yaratma ve yok etmeye gücü-nün yeteceğine işaret etmektedir. Şefaate hususunda da her önüne gelene yol verilmez. Bu ancak Allah'a mahsustur. Allah'ın izni olmaksızın hiçbir kimse şefaate etmeye mâlik değildir.²⁷ Yerlerin ve göklerin mutlak hükümlerliliği Al-lah'a aittir.

“Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları bahşeder. Yahut onları, hem erkek hem de kız çocukları olmak üzere çift verir. Dilediğini de kısır kılar. O, her şeyi bilendir, her şeye gücü yeten-dir.” (eş-Şûrâ 42/49-50).

Mülk Allah'ın olunca bolluğu ve darlığı Beyzâvî'ye göre nimeti ve belayı²⁸ dilediği gibi taksim etmek Allah'ın hakkıdır. Ayrıca çoluk çocuğa karışmak bolluk ve darlığın ve mahrumiyet ile zenginliğin bir başka tezahürüdür.²⁹ Bu-rada göklerin ve yerin mülkünün Allah'a ait oluşunun önceden zikredilmesi ardı sıra gelen bütün tâlî bölümlere uygun düşen bir takdim niteliğindedir.³⁰

Bu pasajın amacı, insanın başına gelen her şeyin, derinliğine ve hik-metine tam vakıf olunamayan ilahî iradenin bir sonucu olduğu gerçeğini

.....

25 Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 3/190-191.

26 Neseffî, *Medârikü't-Tenzil*, 2/404.

27 Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 3/191; Neseffî, *Medârikü't-Tenzil*, 2/404-405.

28 Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 3/243.

29 Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç vd., 13/143.

30 Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç vd., 13/143.

vurgulamaktır.³¹ Ayetin ilk muhatabı Mekke müşrikleridir ve burada onların karakterleri zikredilse de hüküm umuma şamildir.³²

“De ki: Allah sizi diriltir, sonra öldürür. Sonra sizi şüphe götürmeyen kıyamet gününde bir araya toplar. Fakat insanların çoğu bilmezler. Göklerin ve yerin mülkü Allah’ındır. Kıyametin kopacağı gün var ya, işte o gün bâtila sapanlar hüsrana uğrayacaklardır.” (el-Câsiye 45/26-27).

Bu ayet öldükten sonra dirilmeyi ve ahiret hayatını inkâr eden müşriklerin *“hayat ancak bu dünyadan ibarettir”* (el-Câsiye 45/24) sözlerine cevap olmak üzere kıyamet gününde yeryüzünde ilk defa yaratıp sonra öldürenin tekrar dirilteceğini belirtip yoktan var etmeye de yeniden iade etmeye de O’nun gücünün yeteceği vurgulanmaktadır.³³

1.2.1.5. Azap-Rahmet-Mükâfat-Ceza-Mülk

“Sanma ki ettiklerine sevinen, yapmadıkları ile övülmek isteyenler, evet, sanma ki onlar azaptan kurtulacaklardır. Onlar için elem verici bir azap vardır. Göklerin ve yerin mülkü Allah’ındır. Allah’ın her şeye gücü yeter.” (Âl-i İmrân, 3/188-189).

Âl-i İmrân 188. ayetin nüzul sebebi olarak iki rivayetten bahsedilmektedir. Buhârî, İbn Abbas senediyle şöyle rivayet etmektedir: Rasûlullah Yahudilerden bir şey sordu, onlar da onu gizlediler, başka şeyler haber verdiler. Sormuş olduğu şeyleri haber verdiklerini de söyleyip bununla da övülmek istediler. Allah Rasûlü’nün sorduğu hususları gizlediler ve bunun üzerine bu ayetler nâzil oldu. Yine Buhârî’nin Ebû Saîd el-Hudrî senediyle başka bir rivayetine göre ise bir grup münafık, Rasûlullah zamanında, o savaşa çıktığında geride kalırlar ve Rasûlullah’ın yanında savaşa çıkmadıklarına sevinirlerdi. Hz. Peygamber savaştan dönünce de özür beyan ederler ve yapmadıkları şeylerle de övülmek isterlerdi. Ayet bunlar hakkında nazil oldu denmiştir.³⁴

.....

31 Esed, *Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir*, 994.

32 Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 8/211.

33 Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzil*, 3/271-272.

34 Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, nşr. Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2014), 3/546-549; İbn Kesîr, Ebû’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmail b. Şihâbiddîn Ömer. *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, nşr. Dâru’l-Hadîs (Kâhire: Dâru’l-Hadîs, 1988) 1/412-413.

Netice olarak ayetin münafıklar hakkında inmiş olduğu anlaşılrsa da ayetin hükmü bu davranışı sergileyen herkesi içermektedir. Çünkü hiçbir şey yapmadığı halde, birçok şeyler yapıyormuş gibi göstermek en büyük küçüklüktür.³⁵ Burada müslümana yüksek ahlaki olgunluğa erişmek telkin edilirken, Hakk'ın hükümlerinin tersine hareket edenlerin ceza ile karşılaşacakları bildirilmekte, Allah'ın kudretine karşı gelecek hiçbir güç olmadığı için mülkün tasarrufu elinde olanın emirlerine boyun eğilmesi gerektiği belirtilmektedir.

“Yahudiler ve Hristiyanlar ‘Biz Allah’ın oğulları ve sevgilileriyiz’ dediler. De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size neden azap ediyor? Doğrusu siz de O’nun yarattığı insanlardansınız. O dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkü Allah’a aittir. Sonunda dönüş de ancak O’nadır.” (el-Mâide 5/18).

Mâide suresi 17. ayette Hristiyanların akla aykırı olan inançlarına işaret edilmişti. Bu ayette de Yahudilerin inançlarındaki bozukluğa işaret edilmektedir. Kendilerini Allah'ın oğulları ve sevgili dostları sanan Yahudiler bu imtiyazları sebebiyle de kendilerinin diğer insanlardan üstün oldukları iddiasındalardı. Kendilerini Allah'ın seçkin kulu sanmaları onların kuruntularındandır. Çünkü eğer iddia ettikleri gibi Allah'ın oğulları iseler, Allah da kendilerinin babası olmuş olsaydı, Allah'ın onlara azap etmemesi gerekirdi. Çünkü baba evladına eziyet etmez. İşte böylece bu inançların batıl oluşuna işaretle *“öyleyse neden günahlarınız yüzünden Allah size azap ediyor?”*³⁶ buyurulmaktadır.

Sonuçta Yahudilerin de diğer insanlar gibi oldukları ve azap görmelerinin ya da ilahî rahmete mazhar olmalarının, göklerin ve yerin mülkünün sahibi olan Allah'ın dilemesine bağlı olduğu bildirilmekte, yegâne otorite sahibinin Allah olduğunun hesaba katılmasının gerekliliği vurgulanmış olmaktadır.

“De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize gönderilmiş, göklerin ve yerin mülkünün sahibi olan Allah'ın elçisiyim. O'ndan başka ilah yoktur. O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah'a ve ümmî Peygamber olan Rasûlüne iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.” (el-A'râf 7/158).

.....

35 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1982), 2/1254.

36 Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/501.

Hız. Musa ve İsrailoğullarının kissası arasına yerleştirilmiş olan bu ayet önceki bölümü aydınlatıcı mahiyettedir. Daha önce gönderilen peygamberler sadece kendi toplumlarına gönderilmişlerdi; fakat Hız. Muhammed bütün toplumlara gönderilmiş ve peygamberlerin de sonuncusu olmuştur. Kur'ân'ın mesajı da bütün insanlığa hitap etmekte her hangi bir kültürel çevre ve şartlarla kayıtlı bulunmamaktadır.³⁷ Yine bu ayette göklerin ve yerin mülkünün Allah'ın olduğu, onun kudretinin sonsuz olduğu, hayatın ve ölümün dolayısıyla da ister dünyada isterse ahirette mükâfat ve mücazâtın da O'nun elinde olduğu belirtilmiş olmaktadır.

“Bilmez misin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkü Allah'a aittir; dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah her şeye hakkıyla kâdirdir.” (el-Mâide 5/40).

Hırsızlık suçunu işleyene verilecek cezanın zikredilmesinden hemen sonra gelen bu ayet suç ve cezanın, tevbe ve mağfiretin beyanından sonra gelmiştir. Bu ayetle Allah'ın, yaratıcı ve mâlik olarak, insanlar için hayatî olan kanunlar koyduğunu, sonra da yaptıklarına mukabil insanları dünya ve ahirette ceza ya da mükâfata tabi tuttuğu gibi, insanların dünyadaki akıbetlerinden de bahsetmektedir. Böylece hem dünyada hem de ahirette hâkimiyetin biricik sahibi belirtilmiş azabın da, rahmetin de O'nun elinde olduğu vurgulanmıştır.³⁸

“Bu konuşmadan sonra, Allah şöyle buyuracaktır: Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlara içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur. Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin mülkü Allah'ındır, O her şeye hakkıyla kâdirdir.” (el-Mâide 5/119-120).

el-Mâide sûresi bu ayetlerle bitmektedir. İçinde, bir kısım hükümler ve sorumluluklardan, Yahudi ve Hristiyanlarla yapılan münazaralardan bahsedilen surenin bütün bu hakikatleri gösteren bir şekilde “Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin mülkü Allah'ındır” şeklinde bitmesi sûrenin muhtevasına da uygun düşmüştür. Bütün dünyalara sahip olsa bile bunun insan için büyük

.....
37 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/2303.

38 Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç vd., 4/130-131.

bir kazanç olmadığı, en büyük kazancın Allah'ın azabından emin olup rahmetine kavuşmak olduğu böylece anlatılmış ve anlaşılmış olmaktadır.

“Yoksa aziz ve lütfkâr olan rabbinin rahmet hazineleri onların yanında mıdır? Yahut göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların mülkü onların elinde midir? Öyleyse bir yolunu bulup göklere yükselirler, (böylece kâinatı oradan yönetip kime vahiyy gönderileceğini de belirlesinler!)” (es-Sa'd 38/9-10).

Bu ayetler Hz. Muhammed'in peygamber olarak seçilmesini yadırgayan müşriklere cevap, onlarla alay mahiyetindedir. Allah, rahmet hazineleri onların yanında mı ki peygamberliği dilediklerine vermek istiyorlar buyurmaktadır. Böylece Allah, peygamberliğin Allah'ın bir lütfu olduğunu onu dilediği kuluna vereceğini bildirmek istiyor. Çünkü Allah güçlüdür, mağlup edilmez denilmiş olmaktadır.³⁹

“Yoksa göklerin ve yerin mülkü onların elinde midir?” derken de eğer bunlardan bir payları varsa, kendilerini göklere ulaştıracak vasıtalara binsinler ve kâinatın işlerini görsünler şeklinde onlarla üst perdeden alay edilmektedir. Böylece rahmetin de, azabın da, peygamber göndermenin de, kâinatın düzen ve tedbirlerinin de yer ve göklerin mülkünün sahibi Allah'a ait olduğu bildirilmiş olmaktadır.

“Kim Allah'a ve Rasûlüne iman etmezse bilsin ki biz, kâfirler için çılgın bir ateş hazırladık. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine ceza verir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.” (el-Fetih 48/13-14).

Allah Teâlâ burada Rasûlüllah ile beraber sefere çıkmayanların durumlarını anlatıp onların kötü zanlarını ve bu zannın sahibini küfre götüreceğini açıkladıktan sonra, genel ifadelerle onları imana ve tevbeye teşvik etmektedir. Daha sonra da göklerin ve yerin mülkünün ve bu mülkte dilediği gibi tasarrufta bulunma hak ve salahiyetinin Allah'a ait olduğu, dilediğine rahmet edeceği, dilediğine de azap edeceği bildirilmek suretiyle münafıkların Rasûlüllah'ın kendileri için mağfaret talep edeceğine dair ümitleri boşa çıkarılmaktadır.

Yukardan beri belli bir kavram dizilişi ve sıralamaları içerisinde bir araya getirerek verdiğimiz ayetlerden ve kısa açıklamalarından anlaşıldığına göre, Kur'an'da göklerin ve yerin mülkünün sahipliğinin yalnız Allah'a nispet

.....

39 Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 3/167.

edildiğini görmüş oluyoruz. Zikredilen bütün ayetlerde bu nispetlilik durumu, gök ve yer nitelemesiyle birlikte verilmektedir. Bu durum Allah'ın muazzam kudretine ve zerreden küreye bütün kâinatı kapsayan mülkünde, tasarrufun yegâne sahibi oluşuna ve O'nun yürütme gücüne işaret etmektedir.

1.2.2. Göklerin ve Yerin Melekûtu

Kur'an'da varlığın mülkiyet ve yönetiminin Allah'a ait olduğu, "mülkü's-semâvât-i ve'l-ard" ifadesiyle zikredildiği gibi "melekûtu's-semâvât-i ve'l-ard" ifadesiyle de dile getirilir. Melekût kelimesi mülkiyet, kudret, hükümdarlık, hükümdarlık bölgesi, büyüklük anlamlarında gerçek tasarruf gücünü ifade eden bir kelimedir.⁴⁰ Ayrıca bir şeyin içi yüzü, iç ciheti ve ruhlar âlemi anlamına da gelir.⁴¹ Melekût mülk demektir. İzzet ve hükümranlığı ifade eder. Sonundaki vâv ve tâ harfleri zaid olup mübalağa için getirilmişlerdir. Bu tıpkı *er-rağbetü* kelimesinden *er-rağabût* (rağbet etmek) *er-rahbetü* kelimesinden *er-rahebût* (korkmak) kelimeleri gibidir.⁴²

Melekût kelimesi hem mutasavvıflarca hem de İslâm felsefecileri tarafından kullanılmıştır. Fakat daha çok bir tasavvuf terimi olarak karşımıza çıkar.⁴³ Bir tasavvuf terimi olarak gerçek tasarruf anlamında özellikle ilahî sıfatlar için kullanılır. Allah kâinat üzerindeki tasarrufunu sıfatları aracılığıyla gerçekleştirir. Bu nedenle, tasarrufun gerçekleşmesinde vasıta durumunda bulunan bu sıfatlara, bu anlamda melekût denilebilir. Allah'ın ezeli sıfatları için söz konusu olan melekûta, en yüce melekût "el-melekûtu'l-a'lâ" bunların dışında kalanlara da "el-melekûtu'l-ednâ" denmiştir.⁴⁴

Melekût, Kur'an'da Mülkle aynı anlamda kullanılmıştır. Melekût kavramı Kur'an'da sadece dört yerde geçmektedir. Bunlardan ikisinde semâvât ve arz kelimelerine izafetle diğer ikisinde de her şeyin melekûtu şeklinde geçmektedir. (bkz. el-En'âm 6/75; el-Â'râf 7/185; el-Mü'minûn 23/88; Yâsîn 36/83).

40 Tehânevî, *Keşşâfû Istilâhâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, nşr. Rafik el- 'Acem (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996), 2/1642-1643.

41 Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Marifet yayınları, 1996), 358; Hasan Basri Çantay, *Kur'an'ı Hakîm ve Meali Kerîm*, (İstanbul: Dergâh Ofset, 2011), 1/194.

42 Asım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, 5/4294-4296; Cevherî, *es-Sihâh*, 4/1610; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/492.

43 Nihat Azamat, "Melekût", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/47-48.

44 Tehânevî, *Keşşâfû Istilâhâtî'l-Fünûn*, 2/1643.

Melekût kavramı da bu ayetlerde mülkün yegâne sahibinin Allah olduğunu beyan etmektedir. Aralarındaki fark belki şöyle izah edilebilir. Mülk, Yüce Allah'ın mahlûkatın dış görünüşü (zâhir) üzerindeki hâkimiyeti, Melekût ise mahlûkatın içyüzü ve hakikatleri (bâtın) üzerindeki hâkimiyetini ifade etmektedir.

1.2.3. Kur'an'da Mülkün Allah'a Ait Oluşunu İfade Eden Kullanımlar

1.2.3.1. Mülk O'nundur İfadesi

Mülkün Allah'a ait oluşunu ifade eden bir anlatım biçimidir. Kur'an'da dört yerde bu şekilde geçmektedir.

“O, gökleri ve yeri hak ve hikmet ile yaratandır. Ol dediği zaman her şey hemen oluverir. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üflendiği gün de mülk O'nundur. O gizliyi ve açığı bilendir, hikmet sahibidir ve her şeyden haberdardır.” (el-En'âm 6/73).

“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder, mülk O'nundur. Hamd O'nadır. O her şeye kâdirdir.” (et-Teğâbün 64/1).

“Allah sizi bir tek özden yarattı, sonra eşinizi de aynı özden yarattı. Sizin için hayvanlardan eşleriyle birlikte dört tür hayvan lütfetti. Sizi de annelerinizin karınlarında üç katlı karanlık içinde çeşitli safhalardan geçirerek yaratıyor. İşte bu yaratıcı, Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. Ondan başka ilah yoktur. Öyleyken nasıl oluyor da O'na kulluktan yüz çeviriyorsunuz?” (ez-Zümer 39/6).

Ayette ilk olarak Hz. Âdem'in ve eşi Havva'nın yaratılışına işaret edilmektedir. İnsanlar için meydana getirilen dört tür hayvan el-En'âm suresi 143-144. ayetlerde de belirtilen erkek ve dişiyle deve, sığır, koyun ve keçidir.⁴⁵ Bahsedilen üç karanlık ise cenîni saran zar, bu zarın içinde bulunduğu rahim, rahmi içinde bulunduran karın karanlığı olarak tefsir edilmiştir.⁴⁶ İşte Allah'ın bunları sonsuz kudretinin bir eseri olarak yaptığı vurgulanarak, mülkün sahibinin Allah olduğu ve O'ndan başkasına yönelmemek gerektiği anlatılmaktadır.

“Allah geceyi gündüzün içine katar, gündüzü de gecenin içine katar; güneşi ve ayı emrinize amade kılmıştır. Her biri belirlenmiş bir süreye kadar akıp gider. İşte

.....

⁴⁵ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 3/183; Neseî, *Medârikü't-Tenzil*, 2/444.

⁴⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 8/530.

bütün bunları yapan rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. O'nu bırakıp da kendilerine tapdıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir.” (el-Fâtır 35/13).

Ayette belirtilen gecenin gündüzün, gündüzün de gecenin yerini alması mülkün sahibinin Allah olduğunu hatırlatmaya yönelik bir ifadedir. Allah'tan başkasını ilah olarak kabul etmenin ise bir fayda sağlamayacağı beyan edilmekte, dünya ve ahiretin sahibinin yalnız Allah olduğu ve O'nun dışında boyun eğilen şeylerin küçücük bir şeylere bile mâlik olamayacakları hatırlatılmaktadır.

1.2.3.2. Mülk O'nun Elindedir İfadesi

Bu ifade ve bundan önceki maddede geçen *lehül-mülk* ifadesi, hasr ve tahsis bildiren ifadelerdir. Bunu şöyle açıklayabiliriz. Hasr ve tahsis yoluyla Allah'ın hükümranlığının mutlak olduğu belirtilmek istenmiştir. Çünkü beşeri hükümdarlar hakkında mülk ve saltanat mecazîdir. Allah'ın mülkü ise hiçbir hükümranlıkla kıyas edilemez. Hükümran oluşu süreklidir, O'ndan alınmaz. Öyle bir meliktir ki buyurma, yok etme, öldürme, diriltme, ceza verme, mükâfatlandırma gibi hususlarda ortağı olmadığı gibi engelleyeni de yoktur. Kur'an'da sadece el-Mülk sûresi birinci ayette bu ifade kullanılmıştır.

“Mülk elinde olan Allah, yüceler yücesidir. Ve onun her şeye gücü yeter.” (el-Mülk 67/1).

Ayette geçen mülk kelimesinin “el-mülk” şeklinde lâm-ı tarifile gelmesi, hiçbir istisna bırakmadan mülk kavramının anlam alanına giren her şeyin mutlak sahibinin Allah olduğunu ifade etmek içindir. Belirli bir şeyin hükümranlığı şeklinde söylenerek mukayyed bırakılmamış, genel ve mutlak ifade edilerek her türlü hükümran oluşun, saltanat, tasarruf ve idarenin O'nun elinde bulunduğu belirtilmek istenmiştir.⁴⁷

1.2.3.3. O Gün Mülk Allah'ındır İfadesi

Allah'ın mülkün sahibi oluşunu ifade eden başka bir anlatım biçimidir. Bu ifadeler, daha çok kıyamet günüyle ilgili ayetlerde yer almaktadır. “O gün

.....
47 Şeyhzâde, Hâşiyetü Muhyiddîn Şeyhzâde Alâ Tefsîri'l-Kâdî Beyzâvî, nşr. Muhammed Abdulkâdir Şâhin (Beirut: Dâru'l-Kütübil-İlmiyye, 1999), 8/266-267; Ebû Hayyân, el-Bahrü'l-Muhît, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993/1413), 8/291.

mülk Allah'ındır" anlamında iki ayette (el-Hac 22/56, el-Furkân 25/26) "Bugün mülk kimindir?" şeklinde önce soru sorulup sonra cevap verilerek de sadece bir ayette geçmektedir. (Gâfir 40/16) Bu ayetler şöyledir.

"İnkâr edenler, kendilerine o saat ansızın gelinceye yahut da kendileri için hayır yönünden kısır bir günün azabı gelinceye kadar o Kur'ân hakkında hep şüphe içindedirler. O gün mülk Allah'ındır. İnsanlar arasında hüküm verir. Bu hüküm gereği iman edip iyi davranışlarda bulunanlar Naîm cennetlerinin içindedirler. İnkâr edip ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar için alçaltıcı bir azap vardır." (el-Hac 22/55-57).

Yüce Allah burada müthiş bir üslup güzelliği içerisinde Kur'ân'ı inkâr edenlerin kıyamet günü gelip çattıktan sonra işlerinin biteceğini haber vermektedir. Bu gecesi olmayan günün zikredilmesi gerçekten çok ilginçtir.⁴⁸ Çünkü o günden sonra belki de onlar için bir daha gün doğmayacak ve son günlerini yaşayan inkârcılar bir daha gün yüzü göremeyeceklerdir. Çünkü o gün mülk yalnız Allah'ındır. Yeryüzünde kendilerinin sandıkları mülkleri ellerinden alınmış olacaktır. O halde kıyamet günü gelmeden dünyada iken mülkün asıl sahibini tanımalı, emrine râm olmalı, azabını hak edenlerden değil, naim cennetlerini kazananlardan olmalıdır.

"İşte o gün, gerçek mülk çok merhametli olan Allah'ındır, O gün kâfirler için de pek çetin bir gündür." (el-Furkân 25/26).

Bu ayetten kâfirlerin ahiretteki acınacak halleri arz edilip, bunun yanında müminlerin rahat ve konfor içinde olacakları (el-Furkân 25/24) bildirildikten sonra kıyametin dehşetli olaylarının tasvir edildiği bir atmosferde bahsedilmektedir. Gökyüzünün beyaz bulutlar ile yarılıp, meleklerin bölük bölük indirileceği kıyamet günü (el-Furkân 25/25), gerçek mülkün Allah'ın olduğunun anlaşılacağını haber verilmektedir. İnkâr edenler için çok zor geçecek böyle bir günde, dünyada bu gerçeği görmeyen zalimin parmaklarını ısırarak peygamberin yoluna uymadığına üzüleceği (el-Furkân 25/27) haber verilir. Kendisini ayartarak yoldan çıkaran arkadaşını (el-En'âm, 6/112) dost edinmesinden dolayı pişman olacağı (el-Furkân 25/28) bildirilerek akli başında insanlara inkârcıların sonu hakkında dersler verilmektedir.

.....

48 Kutup, Fî Zilâli'l-Kur'ân, çev. M. Emin Saraç vd., 10/263.

“O gün onlar kabirlerinden meydana çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah’a gizli kalmaz. Bugün mülk kimindir? Kahhar olan tek Allah’ındır.” (Gâfir 40/16).

Ayette kıyamet gününden bahsedilmektedir. Yukarıda bahsi geçen Furkan suresi 26. ayette “O gün gerçek mülk çok merhametli olan Allah’ındır.” buyurulmuştu. Bu ayette de (Gâfir 40/16) “Bugün mülk kimindir? Kahhâr olan tek Allah’ındır.” buyurulmaktadır.

Bu ayetlerde Allah Teâlâ için hem merhamet etmek, hem de kahretmek vasıflarının kullanılmış olması Allah’ın kıyamet gününde de affedici ve azab edici özelliğine işaret etmektedir. Rahman, iyi davrananlara karşı merhamet ve şefkatle dolu,⁴⁹ Kahhar ise; her şeye ve herkese istediğini yapacak şekilde galip ve hâkim olan anlamlarına gelmektedir.⁵⁰ İşte böylece müminlerden kötümser olmamaları, her şeye rağmen Allah’ın rahmetinden ümit kesmemeleri ve Allah’ın rızasını ve sonuçta da cennetini kazanmaya gayret etmeleri öğütlenmiş olmakta, inkâr edenlerin şu anda yeryüzünde rahatça gezip dolaşıyor olmalarının müminleri karamsarlığa itmemesi gerektiği, o felaket gününde kâfirlerin mutlaka Allah’ın kahrına uğrayacakları beyan edilmektedir.

Bütün insanlar mahşer yerinde toplandıklarında onların hiçbir hal ve hareketleri, gizledikleri hiçbir şey Allah’a gizli kalmaz. Aslında hiçbir şey hiçbir zaman Allah’a gizli kalmaz ama kıyamet günü için özellikle bundan bahsedilmesi hiçbir şeyin Allah’a gizli kalmadığını dünyadayken kabul etmeye yanaşmayanların o günde her şey ayan beyan olunca böyle bir itirazlarının kalmayacak olmasıdır.⁵¹

İnsanlar mahşer yerinde görüldüklerinde yüce Allah bugün mülk kimindir? diye seslenince Allah’ın heybet ve korkusundan bütün mahlûkat susar, yüce Allah o kakhâr olan tek Allah’ındır diyerek kendisi cevap verir denmektedir ki mülkün sahibini anlamak için bu kadarı yeterlidir.⁵²

49 Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/31-32.

50 Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 6/4151.

51 Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü’t-Tefâsîr*, nşr. y.y. (İstanbul: Dersaadet Yayınları, ts.), 3/97.

52 Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, nşr. Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2014) 15/196; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 3/205; Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 2/470.

1.2.3.4. Allah'ın Mülkünde Ortaksız Oluşu

Mülkün sahibi olan Allah mülkünü hiçbir ortağı olmaksın kullanır. Allah mülkünde kendisine hiçbir ortak kabul etmediği gibi, yardımcısı da yoktur. Bu husus şu ayetlerde belirtilir.

“Çocuk edinmeyen, mülkünde ortağı bulunmayan, acizlikten ötürü de bir dosta ihtiyacı olmayan Allah'a hamd ederim” de ve tekbir getirerek onun şanın yücelt!” (el-İsrâ 17/111).

“Âlemlere uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e Furkan'ı indiren, göklerin ve yerin mülkü kendisine ait olan, hiç çocuk edinmeyen, mülkünde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir.” (el-Furkân 25/1-2).

Yukarıdaki ayetlerde Allah'ın göklerde ve yerde mülkün tek sahibi olduğu ve mülkünde eş ve yardımcı kabul etmediği ifade edilmektedir. Zaten Allah'ın mülkünde ortağı bulunacak olsaydı kâinatın işleyişinde bir ahenk ve düzenden bahsedilemez, karmaşa meydana gelirdi ki Allah bundan münezzehtir.

1.2.3.5. Allah'ın Mülk ve Hikmet Vermesi

Hikmet ve mülk kavramları Kur'an'da üç yerde birlikte kullanılmaktadır.⁵³ İki ayette Hz. Davut'tan bahsederken, diğer bir ayette de Hz. İbrahim soyuna kitap ve hikmetin verildiğinden bahsedilirken kullanılmaktadır.

“Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler. Davut da Câlut'u öldürdü. Allah ona (Davut'a) mülk ve hikmet verdi; dilediği ilimlerden ona öğretti. Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savması olmasaydı elbette yeryüzü altüst olurdu. Lakin Allah bütün insanlığa karşı lütuf ve kerem sahibidir.” (el-Bakara 2/251).

“Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara haset mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna Kitap'ı ve Hikmet'i verdik ve onlara büyük bir mülk bahsettik.” (en-Nisâ 4/54).

“Onun (Davut'un) mülkünü kuvvetlendirmiş, ona hikmet ve güzel konuşma vermiştik.” (es-Sâd 38/20).

.....

53 Muhammed Fuad Abdülbâki, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâz'l-Kur'âni'l-Kerîm*, nşr. Dâru'l-Hadîs (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1994), 269-273.

Allah, peygamberlere hikmet verdiğini belirtmektedir. (Âl-i İmrân 3/164). Hikmet kavramının mülk kavramıyla kullanıldığı bu üç yerde de nübüvvet manasına olduğu söylenmiştir.⁵⁴ Hikmet bir işi en doğru ve en uygun şekliyle yerli yerinde yapmaktır. Bunun zirvesi ise ancak nübüvvetle gerçekleşir, dolayısıyla hikmetle nübüvvet kastedilmesi uzak ihtimal değildir.⁵⁵ Allah mülk ve hikmeti dilediği kullarına verir, bu ayetlerdeki mülk ve hikmet kavramları da nübüvvetten ayrı olmaksızın hükümlerlik ve sağlam muhakeme gücü anlamalarına gelmektedir şeklinde yorumlanabilir. Çünkü aynı zamanda hükümdar ve peygamber olan Hz. Davut'un devlet yöneticiliğine ve sağlam muhakeme kabiliyetine (bilgelik) sahip olması böyle bir ilgiyi düşündürmektedir.⁵⁶

1.2.3.6. Allah'ın Cennette Mülk Vermesi

Kur'an'a inanıp bağlanan müminlerin bir mükâfat olarak erişecekleri cennet nimetlerinin tasvirinin yapıldığı bir esnada sadece bir ayette böyle bir kullanım söz konusudur.

“Cennette nereye baksan hep nimet ve muhteşem bir saltanat (mülk) görürsün.” (el-İnsân 76/20).

Ayette geçen mülk, kederden, nefretten uzak, anlatılıp sayılamayacak büyük bir saltanat olarak tarif edilip hem duyu organlarıyla hissedilebilen hem de akılla düşünülebilen nimetlerin tamamını kapsayacağı ifade edilmiştir.⁵⁷

Buraya kadar yaptığımız inceleme sonucunda anlaşılıyor ki; mülk kavramının Kur'an'da Allah'a nispet edilerek kullanılması çok değişik kavram dizilişleriyle gerçekleşmektedir. İncelediğimiz bu kavram dizilişlerinde “göklerin ve yerin mülkü”, “göklerin ve yerin melekûtu” ve Allah'ın bütün mevcudatın sahibi olduğunu ifade eden diğer kullanımların hepsi bütün yönleriyle mükemmel bir yaratıcının ancak kâinatın sahibi olabileceğini vurgulamaktadır. Sadece “göklerin ve yerin mülkü” ifadesi yeterli görülmemiş bunun yanında

54 İlhan Kutluer, “Hikmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 15/504; Naklen Mukâtil b. Süleyman, *el-Vucûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'ani'l-Azîm*, nşr. Hâtem Sâlih ed-Dâmin (Bağdat: Mektebetü'r-Rüşd, 2011), 87-88. Ayrıca bkz. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, nşr. M. Zühêyr eş-Şâvîş, (Beirut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1987), 1/300 & 2/111 & 7/111.

55 Râzî, Fahrêddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb*, nşr. (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2013), 6/160.

56 Vecdi Akyüz, *Kur'an'da Siyasi Kavramlar* (İstanbul: Kitabevi yayınları, 1998), 426.

57 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5508.

bir de “göklerin ve yerin melekûtu” ifadesi kullanılarak bâtinî anlamda gönüllerdeki hâkimiyete de işaret edilmiştir.

Mülkün hem dünya hem de ahirette Allah'ın takdirinde olduğu vurgulanırken nasıl ki bir kral tahtına ortak kabul etmezse Allah'ın da mülkünde ortağının bulunamayacağı ve Allah'ın mülkünde tasarrufunda hem de dünya hem de ahiret için bir sınırlama kabul etmeyeceği belirtilmiş olmaktadır.

2. Kur'an-ı Kerim'de Mülk Kavramının Anlam Çerçevesi

Kur'an-ı Kerim'deki kullanımını da dikkate alarak mülk kavramının üç yönü kendisinde topladığını ifade edebiliriz. Allah'ın mülkü (evrenin hâkimiyeti ve yönetimi), insanların mülkü (saltanat ve iktidar), Mal, mülk, servet sahibi olma, mülkiyet.

Kur'an, dünya hayatının geçimliği dediği servet için (bk. Âl-i İmrân 3/14) mülk tabirini kullanmamaktadır.⁵⁸ Sahip olunan ve kendisiyle dünya hayatı idame ettirilen şeyler için mal ve metâ' tabirlerini kullanmaktadır (bk. Âl-i İmrân 3/14, en-Nisâ 4/77, er-Ra'd 13/26). Kur'an'ın geneline baktığımız zaman yetmiş kadar ayette kavramın Allah'ın mülkü ve insanların mülkü anlamında kullanıldığını görüyoruz (bk. el-Bakara 2/107, Âl-i İmrân 3/189, es-Sâd, 38/10-20-35, ez-Zuhuruf 39/51). Buna karşılık otuz kadar ayette de temlik ve malik olma anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz (bk. el-Ankebût 29/17, Yâsîn 36/71, en-Nahl 16/73, es-Sebe' 34/22, el-İsrâ 17/100, Yûnus 10/31).

Buna göre, kavramın manevî yönü diyebileceğimiz temlik ve mâlik olmayı ifade etmesine göre daha fazla kullanılmış olduğu ortaya çıkmaktadır. O halde bu tasnife göre mülk kavramını gerek Allah için ve gerekse insanlar için doğrudan yönetimi ve hem de mal, mülk edinmeyi de içine alması gibi dünya hayatında insan için çok önemli iki yönü belirten bir kavram olarak ele almalıyız.

Allah'ın Mülkü 'Evrenin Hâkimiyeti ve Yönetimi'

Allah'ın hâkimiyeti hem dünyayı hem de ahireti kapsamaktadır. İlgili ayetlerdeki bu durum hâkimiyetin mutlak oluşuyla alakalıdır. Allah evrenin

.....

58 Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 847-849.

tek hâkimi ve tek yöneticisidir; onun üzerinde bir ilah olmadığı gibi, bir ortağı da yoktur. Biraz önce bahsettiğimiz ayetlerde kıyamet gününde mülkün Allah'ın olduğuna işaret eden ayetleri zikretmiştik.⁵⁹

Bazı ayetlerde de mülkün hem dünya hem de ahirette Allah'ın olduğu vurgulanmaktadır. Bunun ifade edildiği ayetlerin en tipik özelliği göklerin ve yerin hükümranlığı ifadesinin kullanılmasıyla Allah'ın yürütme gücüne de işaret edilmiş olmasıdır.

“Bilmez misin? Göklerin ve yerin mülkü yalnızca Allah'ındır.” (el-Bakara 2/107).⁶⁰

Bu ayetlerde Allah'ın mülkün yegâne sahibi oluşu, sultan ve nüfûzu'l-emr oluşu dile getirilmiştir. Çünkü Allah, işin iç yüzüne vakıf olma, her şeyi bilip kuşatma ve irade etme anlamında her şeyin mâliki ve sahibidir. Her şeye kâdir olup kendisini hiçbir şey aciz bırakamayan, her hususta kendisine saygı gösterilen, muhalifi olmayan, gazap ve intikamından sakınılan, üstünde büyük olmayan, kendisinin üzerinde daha güçlü varlık bulunmayan yerlerin ve göklerin kısacası evrenin hâkimidir.⁶¹ Tenzih yoluyla bu hususları daha da uzatmak mümkündür.⁶²

İnsanların Mülkü ‘Saltanat ve İktidarı’

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Davut ve Hz. Süleyman, Talût hakkında onlara verilen mülkten bahsedilmektedir. Ayrıca Hz. İbrahim ve onun soyuna verilen mülk ve bir de Firavun için Mısır mülkünden bahsedilmektedir. Hz. Süleyman Allah'a şöyle yalvarmıştı.

“Rabbim! Beni başışla, bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir mülk ver. Şüphesiz sen, daima başışta bulunansın, demişti.” (es-Sâd 38/35). Bunun üzerine Allah, istediği istikamette esen rüzgârları, becerikli bina ustası ve mahirane dalgıçlık yapan âsî ruhlu, adeta cin gibi insanları, boyunduruk altına alınarak tutsak edilmiş diğer yabancı kavimlerden bir kısım insanları onun emir ve istifadesine sundu. (bk. es-Sâd 38/36-78).

.....

59 Bk. Gâfir 40/16; el-Hac, 22/56; el-Furkân 25/26; el-İnsân 76/20.

60 Bk. Âl-i İmrân 3/189; es-Sâd 38/10.

61 Kurtubî, *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/160-161.

62 İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, 1/413.

Muhammed Esed, Hz. Süleyman'a verilen bu mülkü kimsenin miras yoluyla elde edemeyeceği ve bu sebeple de kıskançlık ve entrikalara uğramayacak manevî bir saltanat ve nüfuz gücü olarak yorumlamaktadır.⁶³ Fakat halk arasında yaygın bir atasözündeki ifadesiyle “mühür kimdeyse, Süleyman odur” şeklinde bu mülk daha çok maddî iktidar ve saltanatı ifade için kullanılmaktadır.⁶⁴ Yine Hz. Süleyman'ın mülküyle ilgili Bakara suresi 101 ve 102. ayeti de zikretmeliyiz: “Allah tarafından kendilerine, yanlarında bulunamı tasdik edici bir elçi gelince ehl-i kitaptan bir grup, sanki Allah'ın kitabını bilmiyormuş gibi onu arkalarına atıp terk ettiler. Süleyman'ın mülkü hakkında onlar, şeytan ruhlu insanların uydurup söylediklerine tabi oldular. Hâlbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Ama insanlara sihri öğreten şeytan ruhlu insanlar kâfir olmuşlardı.” (el-Bakara 2/101-102).

Yine Kur'an'da Hz. Davut için de mülkten bahsedilir. Onun mülkü Allah tarafından kuvvetlendirilmiş, ona hikmet ve kesin hüküm verme (fasl-1 hitab) özelliğinin verildiğinden bahsedilmiştir: “Onun (Hz. Davut'un) mülkünü kuvvetlendirmiş, ona hikmet ve güzel konuşma özelliği vermiştik.” (es-Sâd 38/20).

Talut'un İsrailoğullarına hükümdar oluşu da “mülk” kavramıyla anlatılmaktadır: “Peygamberleri onlara: Bilin ki Allah, Talut'u size hükümdar olarak gönderdi, dedi. Bunun üzerine: Biz, hükümdarlığa daha layık olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdar olur? dediler. “Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah her şeyi kuşatan ve her şeyi bilendir” dedi. (el-Bakara 2/247).

Yine Firavun hakkında da mülk kavramı kullanılmıştır: “Firavun ailesinden olup imanını gizleyen adam, milletine şöyle seslenmişti: “Ey milletim! Bugün memlekette mülk sizindir, galip olanlar sizsiniz. Ama Allah'ın azabı gelip çatarsa, o zaman O'na karşı bize kim yardım edecek?” (Gâfir 40/29). Bunun üzerine Firavun da Mısır ülkesinin otorite ve gücünün elinde olduğunu, saltanat sahibi olduğunu şöyle ifade ediyordu. “Firavun milletine şöyle seslendi: Ey milletim! Mısır mülkü ve memleketimde akan bu ırmaklar benim kontrolümde değil mi? Görmüyor musunuz?” (ez-Zuhruf 43/51). Bu sözyle Firavun saraylarını ve altından akan Nil nehrini kastederek kudret ve saltanatının büyüklüğünü ortaya koymak ve

63 Esed, *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir*, 929 (33. dipnot).

64 Akyüz, *Kur'an'da Siyasi Kavramlar*, 39.

böylece Hz. Musa'nın elinde hiçbir şey olmadığını ve onun güçsüz, aciz olduğuna işaret etmek istiyordu.⁶⁵

Bütün bu kullanımlar mülk kavramının Kur'an'da insanlara verilen mülk ve saltanatı ifade eder şekilde de kullanıldığını göstermektedir.

Mal, Mülk, Servet Sahibi Olma, Mülkiyet

Mülk kavramının bu şekliyle servet sahibi olma anlamında Kur'an'da kullanılmadığını daha önce söylemiştik. Fakat burada şunu belirtmeliyiz ki *meleke* kökünden gelen fiiller (yemlikü-yemlikûn-mâlikûn...) ve isimler mülkiyet ve nimet içinde oluşu anlatmaktadır. Şu ayetler bu duruma işaret etmektedir: “*Kudretimizle kendileri için hayvanlar yarattığımızı görmezler mi? Onlara sahip olmaktadır.*” (Yâsîn 36/71; Ayrıca bk. el-İnsân 76/20, Tâhâ 20/120.)

2.1. Allah'ın Mülkü Dilediğine Vermesi

“*Ey Peygamber! De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kâdirsin.*” (Âl-i İmrân 3/26).

Mülkün hem dünyada hem ahirette tek sâhibi olan, mülkünü dilediği gibi tasarruf eden ve Ona yalnızca kendisi hükümran olup onda kendi iradesini hâkim ve geçerli kılan anlamına gelen *Mâlikü'l-mülk* Allah'ın isimlerindedir. *Mâlikü'l-mülk* şekliyle sadece bu ayette geçmektedir. *Mâlikü'l-mülk* ismi mülk, melekût, melik ve melik kelimelerine göre daha fazla mübalağa ifade eder. Bu isim Esma-i Hüсна'yı sayan hadiste de yer alır.⁶⁶ Müslim'in Sahih 'inde bulunan bir hadiste de Allah'tan başka mâlik olmadığı belirtilmiştir.⁶⁷

Ayetin nüzul sebebiyle ilgili iki rivayet vardır. İbn Abbas'ın rivayetine göre, Hz. Peygamber Mekke'yi fethedince ümmetine Bizans ve Fars İmparatorluklarını da bir gün fethedeceklerini müjdeledi. Bunun üzerine Yahudiler ve münafıklar, Bizans ve Fars İmparatorlukları Hz. Muhammed'den çok daha güçlü iken, Hz. Muhammed ashabına olmayacak vaatlerde bulunuyor diye onunla alay ettiler. Bu hadise üzerine bu ayet nazil oldu.

.....

65 Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç vd., 13/199.

66 Tirmizî, “De'avât”, 82

67 Müslim, “Edeb”, 20

Katâde'nin rivayetine göre ise; ayet Hendek savaşı sırasında nazil olmuştur. Hendek savaşında her kişiye kazılacak yerler gösterilip kazmaya başlanınca, karşılıklarına çok büyük bir kaya çıktı. Hz. Peygamber kayaya vurunca kıvılcımlar etrafa saçıldı. Bunun üzerine "Hz. Peygamber Hire'nin köşkleri, Rum diyarının Sarayları, San'a'nın sarayları bana göründü. Cebrâil bana ümmetimin bu milletlere galip geleceğini haber verdi, müjdelersun" buyurdu. Bunun üzerine münafıklar siz savaştan korkup Hendek kazıyorken Hz. Muhammed size olmayacak vaatlerde bulunuyor diye müslümanlarla eğlendiler ve bu ayet nazil oldu.⁶⁸

Ayette geçen mülk kelimesiyle ne kastedildiği hususunda farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre mülkten murad, nübüvvet ve risâlettir. Çünkü peygamberlik en büyük mülk mertebesidir. Bu sebeple bu ayet Allah mülkü yani nübüvveti İsrailoğullarından almış Hz. Muhammed'e vermiştir şeklinde açıklanmıştır.⁶⁹ Mülk kelimesine bu şekilde anlam verilmesiyle ayetin manası "Ey Allah'ım, sen nübüvveti dilediğine verir ve dilediğinden de geri alırsın" şeklinde anlaşılır ki nübüvveti geri almanın câiz olmayacağını söyleyen Fahreddin Râzî bunun açıklamasının ancak şu şekillerde yapılacağını söylemektedir:

a) Allah'ın nübüvveti bir kimsenin sülâlesine verdikten sonra onun neslinden nübüvveti alması, başka bir insana nübüvvet vermesiyle olur. Başka birisine nübüvvet vermesi de nübüvvetin çekilip alınışını ifade eder.

b) "Mülkü dilediğinden geri alırsın" ile maksat onu verdikten sonra çekip alma değil, onları o nübüvvet mülkünden mahrum etmedir.

Bir başka görüşe göre ise maksat makam ve mal çokluğudur. Mal çokluğu ifadesi içine evler, araziler, tarlalar vs. hepsi girebilir. Makam çokluğu ise bir kimsenin insanlar nezdinde itibarlı bir konuma sahip olmasıdır.⁷⁰

Birçok insan daha fazla varlık sâhibi olmak için didinip durmaktadır. Mal, mülk sahibi olmak için bütün çırpınılarına rağmen yine de mal, mülk sahibi olmayabilmektedir. Bunun aksine bazı insanlar da diğerlerine göre çok zeki ve becerikli olmasalar bile çok kolay para kazanabilmektedir. Halk arasında "yürü ya kulum" tabir edilen bu durum Allah'ın dilemesi buna da

68 Taberî, *Câmiu'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, 3/221-222; İbn Kesir, *Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azim*, 1/336-337.

69 Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 3/252; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/1067-1068.

70 Râzî, *Mefâtihu'l-Çayb*, 8/5-8

bağlıdır. Makam çokluğu, ifadesi ise şöyle açıklanabilir. Birçok yöneticiler yönetim mekanizmasını elde edebilmek için servetler harcayıp, gayretler sarf etmesine rağmen bunu elde edememektedirler. Aslında bunu yaparken maksatları halkın gözünde büyümektir ama aksine bazen de küçülmektedirler. İşte bu durum da Allah'ın dilemesiyledir. Allah mülkünü dileyen herkese değil dilediği herkese verir. Verme işleminin gerçekleşme ölçütü ise çalışmaktır. Sadece gayret etmek yeterli değil bir de Allah'ın dilemesi söz konusu olmaktadır.

Ayetteki mülk kelimesinin en geniş anlamıyla bütün mülk çeşitlerini içine aldığı da ifade edilebilir. Böylece kavramın muhtevasına nübüvvet, akıl, sağlık ve sıhhat, güzel ahlak, nüfuz ve kudret, muhabbet, mal ve mülk de girmiş olmaktadır, dolayısıyla lafız umumdur delilsiz tahsis câiz olmaz.⁷¹

Mülk kelimesi bir başka yönden de afiyette olma ve kanaat mülküdür. Çünkü kanaat bitmez tükenmez bir hazinedir⁷² şeklinde açıklandığı gibi kendinden sonraki ayette geçen rızık kelimesiyle de bağlantılı olarak insanların varlık olarak sahip oldukları şeylerdir şeklinde de yorumlanmıştır. Nasıl anlaşılırsa anlaşılınsın, bu ayette Allah'ın mülk verme ve alma işini hak ve adâlet üzere yapacağına işaretler vardır.⁷³

Şunu da belirtmeliyiz ki buradan kafasına eseni yapan despot bir ilah anlayışı da çıkmaz. Fakat her şeye mâlik, tasarrufunda herhangi bir sınırlanması olmayan kâinat içerisinde koyduğu sisteme göre hareket eden herkese dilediğince veren, sistemine aykırı davrananlardan da kim olursa olsun (mümin-kâfir) dilediğinde geri alan bir mâbut anlayışı çıkar. Kısacası bu görüşün ardında mutlak bir kadercilik anlayışı bulunmamaktadır. Sapıtan ve zulme sapan insanlara karşı Allah'ın verdiğini her zaman geri alabileceği düşüncesi ve ihtarı yatmaktadır.⁷⁴

Ayette belirtilen başka bir husus da şudur: Zenginlik, mal, mülk, servet, iktidar, saltanat gibi mülk kavramının anlam örgüsü içinde yer alan hususlarda insanların azim ve gayretlerinin önemi büyük olmasına rağmen bir de

.....

71 Râzî, *Mefâtihu'l-Ġayb*, 8/5-8.

72 Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, 1/166-167.

73 Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç vd., 2/254.

74 Ali Bulaç, "Asr-ı Saadet'te Toprak Hukukununun Teşekkülü", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, ed. Vecdi Akyüz, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1994), 4/345-346.

Allah'ın dilemesi söz konusudur. Bu anlamda "Allah ilim ve irfanı dileyene, zenginliği ise dilediğine verir" diye kelâm-ı kibar olarak söylenmesi de buna işaret etmektedir. Çünkü her iki yönden de değerlendirecek olursak zenginlik de, fakirlik de en büyük imtihanlardandır. Zengin olmak sonuçta da hem zengin kalıp hem de dini hassasiyetlerini korumak kolay değildir. Ayette Allah'ın dilediğine vermek şeklinde bunu kendine hasretmiş olması böyle bir hikmete mebni olabilir.

2.2. Allah'ın Mülkün Yegâne Sahibi Oluşu

Kur'ân-ı Kerim'de mülk bir kısım ayetlerde Allah'a, bir kısım ayetlerde topluma, diğer bir kısım ayetlerde de kişilere nispet edilmiştir.

2.2.1. Mülkün Allah'a Ait Olduğunu Bildiren Ayetler

"Ey Peygamber! O inkârcılara göklerde ve yerde olanlar kimindir? diye sor ve onlara de ki: 'Hepsi Allah'ındır. O Allah, merhamet etmeyi kendine ilke edinmiştir. Sizi, varlığında şüphe olmayan kıyamet gününde elbette bir araya toplayacaktır. Kendilerini zarar ziyana uğratanlar var ya işte onlar aslâ inanmazlar.'" (el-En'âm 6/12).

"Musa kavmine dedi ki: 'Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona varis kılar. Sonuç Allah'tan korkup günah-tan sakınanlarıdır.'" (el-A'râf 7/128).

2.2.2. Mülkün Topluma Ait Olduğunu Bildiren Ayetler

"Andolsun Zikir'den sonra Zebur'da da: "Yeryüzüne iyi kullarım varis olacaktır" diye yazmıştık." (el-Enbiyâ 21/105).

"Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne varis olanlara hâlâ şu gerçek belli olmadı mı ki? Eğer biz dileseydik onları da günahlarından dolayı musibetlere uğrattırdık! Biz onların kalplerini mühürleriz de onlar gerçekleri işitmezler." (el-A'râf 7/100).

"Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi (Yahudileri) de, içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabırlarına karşılık Rabbinin İsrailoğullarına verdiği güzel söz yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta olduklarını ve yetiştirdikleri bahçeleri helak ettik" (el-A'râf 7/137).

2.2.3. Mülkün Şahıslara Ait Olduğunu Bildiren Ayetler

“(Ey Peygamber!) Alabildiğine yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan laf götürüp getiren, iyiliği hep engelleyen, müteceviz, günaha dadanmış, kaba ve haşın, bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış kimselerden hiçbirine, mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme.” (el-Kalem 68/10-14).

“(Ey Peygamber!) ayetlerimizi inkâr eden ve ‘muhakkak surette bana mal ve evlat verilecek’ diyen adamı gördün mü?” (Meryem 19/77).

“Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen herkesin vay hâline! O ki, mal toplamış ve onu sayıp durmuştur.” (el-Hümeze 104/1-3).

“Ne malı yarar sağladı ona, ne de kazancı...” (el-Mesed 111/2).⁷⁵

İlk bakışta mülkün hem Allah’a, hem topluma, hem de kişilere nispet edilmesi çelişki arz ediyor gibi görünebilir ancak konuya İslâm’ın Allah ve kâinatla ilgili temel ilkeleri açısından bakıldığında bir çelişki ve kapalılığın olmadığı açıkça görülebilir.⁷⁶

Bunu şöyle açıklayabiliriz:

1) Her şeyi yoktan var eden Allah elbette bunların gerçek mâliki ve sahibidir. (el-En’âm, 6/102).

2) Her şeyin gerçek maliki olan Allah, yerde ve gökte ne varsa hepsini insanların istifadesi için yaratmıştır. (el-Bakara 2/29).⁷⁷

3) Dünyaya imtihan edilmek için gönderilen, Allah’ın yeryüzündeki halifesi ve hükümrانlığının temsilcisi olan insan, bu iki vasfının tabii neticesi olarak bazı haklara sahip olduğu gibi, bunlar üzerinde tasarrufa da sahiptir.⁷⁸ Allah diğer varlıklar içinde insanı seçmiş, ona kabiliyetler vermiş, ayrıca halifelik, hükümrانlığını temsil salahiyeti vermiştir. Hiçbir salahiyeti olmayan bir halife düşünülemezine göre malı kullanma ve faydalanma hakkının insana verilmiş olması da normaldir. İşte öylece ezeli malik olan Allah yanında insanlar da mülkün sahibi olabilmektedirler. Fakat Allah’ın mülkün sahibi

.....

75 Ayrıca bk. el-En’âm 6/152, el-Kehf, 18/32-43, el-Leyl, 92/1-2, el-Hâkka 69/28; el-Leyl 92/1-2; el-Hâkka 69/28.

76 Demir, *Mülkiyet ve Servet Dağılımı*, 139.

77 Ayrıca bk. Lokmân 31/20.

78 Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Bayrak Matbaacılık, 1991), 3/31.

oluşu yaratmasından kaynaklanmasına rağmen insanların sahipliği kullanma ve faydalanma kabilinden bir sahip oluşu ifade etmektedir.⁷⁹

Mülkün yegâne sahibinin Allah olduğunu, mülkünde hiçbir ortak kabul etmediği gibi ihtiyaç da duymadığını ifade eden ayetler de vardır. Bütün varlıklar Allah'a aittir, buna insan da dâhildir. Allah'ın insanı mülkünde vekil kılmış olması mülkün yegâne sahibi oluşunu engellemez. (el-İsrâ 17/111; el-Furkân 25/1-2).

2.3. Allah'ın Mülk Edinmeyi Sevdirmesi

Mal kavramı faydalı olan ve insanların ihtiyaçlarını gideren şey olarak tarif edilmektedir.⁸⁰ Kelimenin insanların ona çok fazla rağbet edip meyletmesinden dolayı "meyl" kökünden türetildiği de söylenmiştir.⁸¹ Mal ve mülk edinmeye karşı insanların doğuştan bir meyilleri vardır. Aslında bu gayet normal bir durumdur. Fakat işte bu meyil bazı insanlarda hastalık seviyesine ulaşabilmektedir ki bu normal bir durum değildir. Kur'an-ı Kerim insanların servet toplamasına karşı değildir ancak insanlar da mal ve mülk toplama hırsıyla Rabbini unutmamalı, dünyasını ahiretine tercih etmemelidir. Bu durum Kur'an'da şöyle ifade edilir. "*...İnsanların öyleleri var ki: Ey Rabbimiz! Bize dünyada da ver derler. Böyle kimselerin ahiretten hiç nasibi yoktur. Onlardan bir kısmı da: Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru! derler. İşte onlar için, kazandıklarından büyük bir nasip vardır. (Şüphesiz Allah'ın hesabı çok süratlidir.*" (el-Bakara 2/200-202).

Ayet-i kerimelerde ifade edilen husus, kısaca insanın her iki dünyayı da kazanmasıdır.⁸² Mülkiyete saygıdan bahseden (el-Bakara 2/188) ve onun kut-sallığını ilan eden bir dinin servet düşmanlığı yapmış olması zaten beklene-
mez. Hatta kendinin ve ailesinin şerefini koruyarak el açmalarını önlemek, muhtemel her türlü felakete karşı hazırlıklı olmak, etrafındaki insanlara yardım etmek, fakirleri zenginleştirmek niyetiyle mal yığmaktan dolayı kişi sevap kazanır denmektedir.⁸³ Ancak Kur'an'da malın, mülkün kötü kullanımına
.....

79 Demir, *Mülkiyet ve Servet Dağılımı*, 140; Ayrıca bu konuda şu ayetlere bk. el-En'âm 6/165, el-Enbiyâ 21/35, el-Kehf 18/7, el-Fecr 89/15-16, Âl-i İmrân 3/186, el-Bakara 2/155.

80 Demir, *Mülkiyet ve Servet Dağılımı*, 20.

81 el-İsfehânî, *el-Müfredât*, 783-784.

82 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/727.

83 Kurtubi, *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 2/226-227.

ya da hiç kullanılmayıp bekletilmesine de karşı çıkmaktadır: “Yüz çevirip geri dönen, servet toplayıp yığan kimseyi cehennem kendine çağırır!” (el-Meâric 70/17-18). “... Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!” (et-Tevbe 9/34).

İnsanın Allah'ın yeryüzündeki halifesi oluşu servet hususunda da geçerlidir. (el-Hadîd 57/7). Ancak bu halifelik şu sorumluluğu da beraberinde getirir: Mâlik olunan malda insanın sahipliğinin asıl mertebesinde olmadığı, Allah'ın harcanmasını istediği yerlere, asıl sahibinin istediği oranda harcama yapmaktan çekinilmemesi gerektiği de hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu husustaki Kur'an'ın ifadesi aynen şöyledir: “Allah'a ve onun elçisine iman edin. Sizi, üzerinde tasarrufa yetkili kıldığı şeylerden harcayın. Sizden iman edip de Allah rızası için harcayan kimselere büyük mükâfat vardır.”(el-Hadîd 57/7). Bu duruma rağmen insan mala, mülke karşı düşkün davranır.⁸⁴

Kur'an-ı Kerim'de yine bu durumdan nasıl kurtulunabileceğinin de yolu gösterilmiştir. Bu duygudan ancak sürekli namaz kılanlar, mallarında yoksul ve yoksunlar için belirli bir hak olduğunu bilenler, din gününü doğrulayanlar ve Rablerinin azabına karşı sürekli korku duyanlar sıyrılabilir. (el- Meâric 70/22-28). Yine Kur'an-ı Kerim'de insanın mal karşısındaki tutumu muhtelif ayetlerde anlatılmaktadır.⁸⁵

İnsanın servet karşısındaki tutumu ve mala olan düşkünlüğü Hz. Peygamber'in hadislerinde de “İnsanın iki vadi dolusu altını olsa bile, üçüncüsünü ister, onun karnını topraktan başkası doyurmaz.”⁸⁶ şeklinde ifade edilmiştir.

2.4. Sefih Kimselere Mülkün Teslim Edilmesi

“Allah'ın koruyasınız diye size emanet ettiği yetim mallarını, kârını zararını bilmeyecek durumda iseler kendilerine teslim etmeyin; o mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin.” (en-Nisâ 4/5).

Ayetin yetimlerin hukukunu anlatan bir bağlamda geçmesinden anlaşılmalıdır ki buradaki sefihler den maksat velisinin akrabası olan yetimlerdir.

.....

84 el-Meâric 70/19; el-Fecr 89/20; el-Âdiyât 100/8.

85 Hûd 11/9-10; el-İsrâ 17/100; el-Fecr 89/15-16; et-Teğâbûn 64/15-16.

86 Buhârî, “Rikâk”, 10; Müslim, “Zekât”, 116-119

Ancak İbn-i Abbas ve İbn Mesûd'a göre de hitap yalnız yetim velileri değil, bütün akıllı insanlardır. Bu durumda sefihlerden maksat da kadınlar ve çocuklardır diye ifade edilmektedir.⁸⁷

Ayette belirtilen mal ve mülkün akli ermeyenlere teslim edilmemesi üç noktada gerçekleşmektedir:

1) Bu ayette kişinin, malını korumasını bilmeyen, iyi bir şekilde faydalanmayan birisine malını teslim etmesi yasaklanmıştır.

2) Sefih kişilerin kendi mallarından istifade edememeleri, güzel tasarruflarda bulunamamaları sebebiyle mallarının ellerine verilmesi de yasaklanmıştır. Onlar hacr (kısıtlama) altına alınır. Malları tayin edilmiş şahsa teslim edilir. İşlerini de o yürütür.

3) Üçüncü olarak bütün müslümanlara şöyle hitap edilmiştir: Maliki olduğunuz şu malların üzerine Allah sizleri vekil kılmıştır. Böylece o malları, zayi eden veya edecek olanlara bırakmanız doğru olmaz denilmiş olmaktadır.⁸⁸

Muhammed Bâkır es-Sadr ayetteki hitabın topluma yapıldığını toplumun sefih kimselerin mallarını yine başka akli ermeyenlere bırakmasının yanlış ve yasaklanmış olduğunu, bu malların korunmasını ve mallardan sahiplerine infakta bulunulmasının emredildiğini söylemektedir. Yine devamla, "Allah'ın sizler için hayatınızı devam ettirme vesilesi kıldığı mallarınız..." ifadesi ile Allah'ın toplumu mallar üzerinde halife tayin ettiğini söylemektedir. Dolayısıyla bu halifelüğün stokçuluk ve müfrit durumlar için kullanılmayacağını, işletme, muhafaza etme vs. gibi malların hakkını vermeleri için kullanılabileceğini eğer birey bunlara dikkat etmezse toplumun malı ondan alabileceğini ve böyle olunca da bireyin kendini malî tasarruflarında Allah'a karşı sorumlu hissedeceğini çünkü mülkün asıl sahibinin Allah olduğunu söylemektedir.⁸⁹

.....

87 Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/203-204.

88 Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. nşr. Muhammed Sâdik Kamhâvî. (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1992), 2/339-340.

89 M. Bâkır es-Sadr, *İslam Ekonomi Sistemi*, çev. M. Keskin & S. Ergün-B. Eryarsoy (İstanbul: Rehber Yayınları, 1993), 2/187-188.

Elmalılı Hamdi Yazır sefih kelimesini, akli veya dini noksan olan, akla aykırı veya dine aykırı hareketlerde bulunan ahmak veya günah işleyen kimse olarak tarif etmektedir. Ayrıca ayette ifade edilen malları iki grupta değerlendirmekte ve bunlardan birisinin insanların kendi mülkleri olduğunu diğerinin de insanların velayet ve idaresi altında bulunan mallar olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla ayetin, gerek kamu malları ve gerekse özel malların idaresine, akli zayıf olan kimselerin musallat edilmesini yasakladığını ifade etmektedir.⁹⁰

Bütün bu açıklamalardan sonra diyebiliriz ki sefih kimselere mülkün teslim edilmesi, mülk kavramının içerdiği en geniş anlamıyla yönetim gücünün akli ermez kimselere teslim edilmemesi gerektiğini ifade edeceği gibi malın, mülkün de reşit olmayan ve müsrifçe saçıp savurarak faydasını ve zararını bilmeyecek durumda olanlara teslim edilmemesini de ifade eder. Onlar adına bu malların yine onlar için kullanılmasının gerekli olduğunu, bunun da sadece yetimler değil genel anlamda sefih kavramının kapsamına giren herkese uygulanabileceğini söyleyebiliriz.

Sonuç

Mülk kavramı Kur'an'da dikkat çeken kavramlardan birisidir. Çünkü bu kavram, Kur'an açısından ağırlıklı olarak Allah'ın evrenin sahibi olduğunu ve evrenin yönetimini üstlendiğini ifade etmekle birlikte, insanların hükümdar ve hükümranlıklarını ve mülkiyet biçimindeki kullanımıyla da insanın eşya ile olan ilişkisini ifade etmektedir.

Mülk kavramının sözlük anlamında sahip ve malik olmak ön plana çıkmaktadır. Kur'an da Allah ile ilgili olarak göklerde ve yerdeki her şeyin sahibi ve maliki oluşunun anlatılmasının yanında evrenin düzen ve işleyişinde ve de yönetiminde ontolojik anlamda tek söz sahibi ve mutlak hâkim anlamında geçmektedir.

Kavramın Allah ile ilgili olarak kullanıldığı Kur'an pasajlarında; bilmek, yücelik ve güçlü olma, yaratma, yok etme ve azap ya da mükâfata tabi kılmanın Allah'ın her şeye malik oluşu olarak değerlendirilmesi gerektiği ve

.....

90 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/1292.

dolayısıyla her şeyin sahibi olan Allah'ın bunları yapmaya da hakkının olduğu vurgulanmaktadır.

Kur'an da mülk kavramı ile ilgili olarak mülkün bütünüyle Allah'ın olduğundan bahsedilmesinin yanında, bununla bağlantılı olarak mülkünü yönetme de hiçbir yardımcı ve dost kabul etmediği, dünyada ve ahirette mülkün kendisine ait olduğu, dünyada mülkün yegâne sahibi olan Allah'ın mülkünde dilediği gibi tasarruf hakkının da olduğu, cennette ise yine dilediklerine dilediği oranda izzet ve ikramda bulanacağı konularına da değinilmektedir.

Meleke fiilinin kök anlamında sahip ve malik olma ön plana çıkınca milk, melek, melekût, melik, memlûk gibi aynı kökten gelip farklı anlamlarda kullanılan kavramlarında aslında içlerinde bu esas manayı taşıdıkları ve diğer yan anlamlarının hep bu anlam etrafında dönüp dolaştığı anlaşılmış olmaktadır.

Kaynakça

- Abdülbâki, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemu'l-Mufehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Ke-rîm*. Nşr. Dâru'l-Hadîs. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1994/1414.
- Akyüz, Vecdi. *Kur'ân'da Siyâsî Kavramlar*. İstanbul: Kitabevi yayınları, 1. Baskı, 1998.
- Armağan, Servet. *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1987.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. 12 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- Beyzâvî, Nâsîrüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. Thk. Muhammed Subhi b. Hasan Hallâk & Mahmut Ahmet Atraş. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Raşîd, 1. Basım, 2000/1421.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. nşr. Merkezü'r-Risâle li'd-Dirâsâti ve Tahkîki't-Türâs. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2017/1438.
- Bulaç, Ali. *Çağdaş Kavramlar ve Düzenler*. İstanbul: Beyân Yayınları, 1993.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Nşr. Muhammed Sâdık Kamhâvî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1992/1412.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcü'l-Lüga ve Sihâhu'l-Arabiyye*. Thk. Ahmed Abdü'l-Gafûr Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1979.
- Challeye, Felicien. *Mülkiyetin Tarihi*. Çev. Turgut Aytuğ. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1944.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*, 3 Cilt. İstanbul: Der-gâh yayınları, 2011.
- Çolak, Ali. *Kur'ân ve Hadislere Göre Melek Kavramı*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 1. Baskı, 2000.
- Demir, Fahri. *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1986.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 29. Baskı, 2012.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf b. Hayyân el-Endelüsî, el-Bahru'l-Muhîf. Nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993/1413.

- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1982.
- Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir*. Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları, 6. Basım, 1999.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmail b. Şihâbiddîn Ömer. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'Azîm*. Nşr. Dâru'l-Hadîs. 4 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1. Basım, 1988.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisâ-nü'l-'Arab*. Nşr. Ahmed Fâris eş-Şidyâk. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâder, 1388/1968.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdü'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsir*. Nşr. M. Zühre eş-Şâviş. 9 Cilt. Beyrut: el-Mektebül-İslâmî, 1987/1432.
- İsfehânî, Ebu'l-Kâsım b. Muhammed er-Râgıb. *Müfredatü Elfâzı'l-Kur'ân*. Thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1. Basım, 1414/1992.
- Karaman, Hayreddin. *Mukâyeseli İslam Hukuku*, 3 Cilt. İstanbul: Bayrak Matbaacılık, 1991.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. Nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye. 21 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1435/2014.
- Kutluer, İlhan. "Hikmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 17/503-511. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kutup, Seyyid. *Fi Zilâli'l-Kur'ân*. Çev. M. Emin Saraç,-İ. Hakkı Şengüller-Bekir Karlığa. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1970.
- Mutçalı, Serdar. *el-Mu'cemu'l-Arabiyyi'l-Hadîs. Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları: 1. Baskı, 1995.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. Muhtasarı *Sahîh-i Müslim*. Nşr. 'İsâmüddin es-Sabâbtî. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1374/1955.
- Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. Nşr. Mustafa Koç & Eyyüp Tanrıverdi. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 1. Baskı, 1436/2014.

- Nesefî, Ebu'l-Berekât. *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*. Nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1435/2014.
- Özsoy, Ömer & Güler, İlhâmi. *Konularına Göre Kur'ân*. Ankara: Fecr Yayınları, 2. Baskı. 1997.
- Râzî, Fahreddîn Muhammed b. Ömer. *et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Gayb)*. Thk. İbrâhim Şemsuddin & Ahmed Şemsuddin. 33 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1434/2013.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetu't-Tefâsîr*. 3 Cilt. İstanbul: Dersaadet, ts.
- Sadr, Muhammed Bakır. *İslam Ekonomi Sistemi*. Çev. M. Keskin-S. Ergün & B. Eryarsoy. 3 Cilt. İstanbul: Rehber Yayınları, 1993.
- Şeyhzâde. Hâşiyetü Muhyiddîn Şeyhzâde Alâ Tefsîri'l-Kâdî Beyzâvî. Nşr. Muhammed Abdulkâdir Şâhin. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübîl-ilmîyye, 1999/1419.
- Uçar, Şâhin. *Tarih Felsefesi Açısından İslam'da Mülk ve Hilafet Medine'yi Yeniden Kurmak*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye. 13 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1435/2014.
- Taleğânî, Mahmûd. *İslam ve Mülkiyet*. Çev. Ahmet Saidoğlu. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1. Baskı. 1989.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Ali b. Muhammed Hâmid. *Keşşâfü Istılâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*. Nşr. Rafik el-'Acem. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü Lübnan Nâşirûn, 1996.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünen-i Tirmizî*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Kemal Yusuf el-Hût. Beyrut. ts.